

Csizmatáborok (2)

A pedagógiailag értékelhető alkotórészek szintézise

A csizmatáborok – előző számban megjelent – generális ismertetését követően fontosnak tartom néhány egyedi végrehajtási forma sajátosságainak bemutatását és értékelését. Reményeim szerint a hongkongi fiatalok, a New York-i férfi és a texasi női csizmatábor pedagógiai szempontú elemzése elősegíti egy – a hazai büntetés-végrehajtás tevékenységrendszerébe beilleszthető – új végrehajtási forma célrendszerének felvázolását és legfontosabb programalkotóinak meghatározását.

Az elemzésre kerülő intézetek kiválasztásának szempontjai: az elemzés érdekében fontosnak tartottam, hogy mindkét nem, illetve a két meghatározó korosztály egy-egy intézettel képviseltesse magát; a kiválasztott intézetekről megbízható adatok állnak rendelkezésre; lehetőségem nyílt a hivatalos adatok és programleírások valósággal történő összevetésére; a táborlakók körében készíthettem interjúkat, amelyek teljesebbé tették a programokról alkotott pedagógiai véleményemet.

Hongkong

Hongkong egyszerre tartozik a nyugati és a keleti kultúra vonzaskörzetébe, természetes, hogy sem büntetőpolitikája, sem annak intézményei nem függetleníthetik magukat Kínától, illetve a nagy-britanniai tradícióktól.

A 40-es években a börtönök működtetésének meghatározó elve a büntetés volt. Ez a felfogás elsősorban azon a régi kínai hagyományon alapult, ami szerint a börtönök feladata kizárólag a megtorlás, illetve az elrettentés. A büntetőrendszer a hatalom tekintélyére épült, elfogadhatatlannak és megengedhetetlennek tartott bármilyen kritikát. Az intézeteket a külső ellenőrzés

teljes hiánya, valamint a belső anarchia jellemezte.

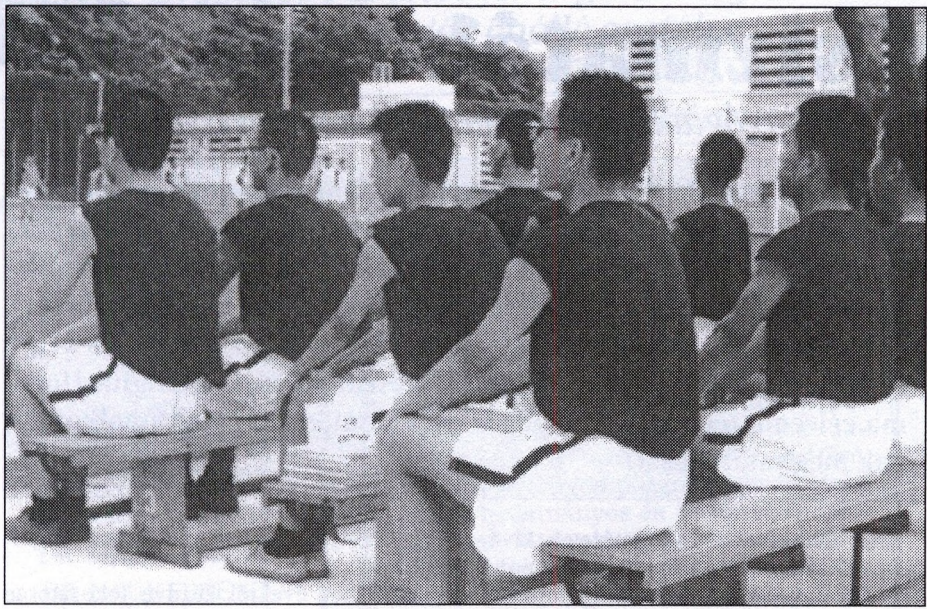
A 70-es évektől kezdve fokozatosan visszaszorult ez a confuciánus felfogás. Napjainkban a fogvatartottak rehabilitációja fokozatosan előtérbe kerül. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során kiemelkedő szerepet tulajdonítanak – korábbi hibáikból okulva – a külső ellenőrzésnek és a fogvatartottak állandó fegyelmezésének, ugyanakkor kulcsfontosságúnak ítélik a szakembergárda képzettségének folyamatos emelését. (Cheng, 1993)

A csizmatábor jogintézményének bevezetésére 1972-ben került sor. Kezdetben a 14–21 év közötti fiatalok egy részét érintette a program, de a kedvező tapasztalatokra tekintettel 1976-ban a hongkongi kormány kiterjesztette az érintettek körét a 21–24 évesekre is.

A programnak jogszabályilag¹ deklarált célja, hogy „meggyorsítsa a javításra szoruló fogvatartottak magatartásának megváltoztatását, fejlessze az állampolgári felelősségérzetet, tudatosítsa az egyén képességeit, valamint megtanítsa a más emberekkel való együttélés mikéntjét és a másik jogainak tiszteletben tartását”.

Az elrettentés, mint célkitűzés, központi helyen áll. A programba bevontak kö-

TANULMÁNY

Az elrettentés központi helyen áll

rét úgy határozták meg, hogy a beavatkozásra még akkor sor kerülhessen, amikor az adott személynek a törvénytől és a rendtől, illetve a normáktól való eltérése csekély.

A program alapja egy szabályozott, rendszeres és igényes napi munka, amely kiegészül az állomány személyes ráhatásával, példamutatásával. Szociális munka, pszichológusi szolgáltatások és korrekciós nevelés integrálódik a programban. (Shek, 1993)

A programon csak olyan fiatal vehet részt, aki korábban nem volt börtönben, megfelel egy általános követelményeket támaztó intelligenciateszten, érzelmileg és fizikálisan ép, a csizmatábor programja által támaztott követelményeknek megfelel.

A program felépítése

A bíróság az ítélethozatalakor nem szab ki határozott időtartamú szabadságvesztésbüntetést, hanem azzal, hogy csizmatábori kezelést ír elő, automatikusan meghatározza a szoba jöhető időkereteket is. A fiatalok (14–20 évesek) 1–6 hónapot tölte-

nek az intézetben, míg a fiatal felnöttek 3–12 hónapot. A konkrét időmennyiség a fogvatartott viselkedésétől, magatartásának alakulásától és munkavégzésének intenzitásától függ. (Correctional Services Department, 1985)

A csizmatábori program egymástól jól elkülönülő részekre² tagolódik, a progresszív rendszer jellemzőinek megfelelően a fiatalok teljesítményén és magatartásán múlik az előrehaladás üteme.

A beutaltakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány folyamatosan és írásban értékeli a fiatalok minden megnyilvánulását. Kedvezőtlen magatartási tendencia, vagy a szabályokat jelentősebben megsértő viselkedés esetén a mi nevelőinkhez hasonló beosztású tisztviselők vizsgálják ki az eseményeket és kötelezik a beutalt különféle foglalkozásokon való részvételre. Ilyen program lehet a speciális munkavégzés is.

Havi rendszerességgel valamennyi beutaltnak meg kell jelennie egy bizottság előtt, amely tájékoztatja a fogvatartottat a

róla kialakult képről, az előrelépési esélyeiről, valamint a viselkedésében, magatartásában feltárt hiányosságokról. A bizottság dönt arról, hogy kik léphetnek magasabb osztályba, majd a folyamat végén kik szabadulhatnak, illetve arról is, hogy mi történjen azokkal, akik nem képesek eleget tenni a csizmatábor által előírt és elvárt követelményeknek.

Szabadulásra – a törvényben meghatározott maximális időtartamnál hamarabb – csak a harmadik szintről kerülhet sor, és onnan is csak akkor, ha a bizottság úgy ítéli meg, hogy az adott fogvatartott igyekezete és fejlődése megfelelő mértékű volt, illetve ha elérte a saját maximumát.

A korosztályoknak megfelelő időtartam maximális kitöltése után szabadulnak mindazok, akik nem kerültek fel korábban a harmadik szintre, vagy ott a bizottság nem szavazott bizalmat nekik.

A csizmatábor legjellemzőbb sajátossága, hogy a mindennapok teljesen irányítottak, az étkezéseket követő rövid szünetek és a szabadidő kivételével szakadatlanul irányított tevékenység folyik. A program során valamennyi beutaltnak tevékenynek és aktívnak kell lennie, az állomány soha nem engedi, hogy valamit is ne a legjobb tudásuk szerint végezzenek. A maximális erő kifejtés a program egész időtartama alatt elvárás.

A program kimerítő fizikai munkára, katonai jellegű menetgyakorlatokra és testnevelési foglalkozásokra épül.

A tréning egyik sajátossága, hogy *generálisan tiltják a beutaltak egymás közötti kommunikációját*. A fiatalok mindössze a heti rendszerességgel megtartott csoportfoglalkozáson kapnak néhány percben lehetőséget arra, hogy társaik előtt beszélhessenek érzéseikről, illetve, hogy véleményt cseréljenek az őket érintő kérdésekben.

A program feszített napirendjére és intenzitására jellemző az a tény is, hogy *a fogvatartottak a tábor területén belül szinte mindig futva közlekednek*. (Cheng, 1993)

A csizmatáborból történő szabadulás nem jelenti automatikusan a program befejezését. Mielőtt a fiatalok elhagyják az intézetet, egy Ellenőrző Határozatot kapnak, amely pontosan előírja, hogy a „pártfogó felügyelet” alatt milyen magatartási szabályoknak kell megfelelniük.³ A pártfogói felügyelet szabályainak megszegése esetén a fiatal újra beutalható csizmatáborba további tréningre.

A hongkongi büntetés-végrehajtási parancsnokság a program eredményességének megítéléséhez a visszaesési mutatókat vette figyelembe. Minden olyan beutalt kezelését eredményesnek minősítették, aki a szabadulást követő három év alatt nem követett el újabb bűncselekményt.

Felmérés éve	Sikeresség %-ban	Sikeres fő / vizsgált fő
1977	70,2	490 / 698
1983	81,7	496 / 607
1992 *	93,4	422 / 452
Atlagérték	80,1	1.408 / 1.757

Hong Kong Prisons Department (1981)
Correctional Services Department (1985)

Cheng (1993)

*Az 1992-es eredmények nem 3 évnyi utánkövetés lezárásával születtek, hanem csak az első évre vonatkoznak.

A rendelkezésünkre álló eddigi kutatások eredményei – és tendenciája – az európai szakemberek számára elképesztőek. Az 1992-es felmérés eredményessége (93,4 %) a világon egyedülálló.

Pedagógiai észrevételek

Hongkongban a csizmatábori program eredményessége egyedülálló. Valószínűsíthető azonban, hogy a fenti rendkívül alacsony visszaesési arány elérése nem csupán az intézet, illetve a program érdeme, hanem abban nagy szerepet játszik az ázsiai

ai emberek gondolkodásmódja és alapvető fegyelmeltsége is.

Hongkongban elevenen él a hatalomnak és a tekintélynek a tisztelete. A bűnelkövetők tettükkel megsértették a közösség érdekeit, illetve az írott jog szabályait, ezért elvesztik az önbecsüléshez való jogukat. *Természetesnek tartják, hogy abban a pillanatban „elvesztik az arcukat”, amikor bezárul mögöttük az intézet kapuja.* Az arc elvesztését a jelen esetben szó szerint kell érteni, mert – a kialakult ideológia és a gyakorlat szerint is – a fogvatartottnak nincs joguk megmutatni az arcukat a büntetés-végrehajtási testületi tagokon kívül más személynek. Ha idegen jár az intézetben, akkor már jóval a találkozást megelőzően meg kell állniuk és a fal felé kell fordulniuk. A munkatérmeiben hasonló szituáció esetén mindaddig lehorgasztott fejfel ülnek, amíg a látogató el nem hagyja a helyiséget. (Ruzsonyi, 1993) Szabályos lelki terror alatt tartják a fiatalokat, beléjük sulykolva az éréktelenségüket.

A fogvatartottak szemében természetes ez a kiszolgáltatott helyzet és gyakorlatilag elképzelhetetlenek tartják a személyi álmány utasításainak a megkérdőjelezését.

A felügyelők számára szintén áthidalhatatlan az a jogi és erkölcsi távolság, ami elválasztja őket az elítéltektől. Legfőbb feladatuk a rend és fegyelem biztosítása, valamint a társadalom nemtetszésének a közvetítése. A „kommunikáció” általában csak rendkívül tömör utasításokra korlátozódik, amelyeknek a végrehajtásával egy pillanattal sem lehet késlekedni.

A légkör ennek ellenére nem sokkoló, mert *a szabályok „tiszták” és mindenki számára átláthatóak.* A program álláspontja az, hogy a fiatalokur bűnelkövetők felelősek a tetteikért és annak következményeként egy szigori, minden vonatkozásában magasan szervezett és spártai egyszerűsű büntetés-végrehajtási környezetben kell élniük.

A fogvatartottak kezelése, nevelése nem a mi fogalmaink szerint történik. A

büntetés-végrehajtás intézménye a fegyelmelés által tartja megvalósíthatónak a kitűzött célok elérését. A fizikai munkának nagy jelentőséget tulajdonítanak, azonban nem a közösen létrehozott produktum a lényeg, hanem a fizikai igénybevétel, valamint az alkalmazott szervezeti keretek.

Mindezek ellenére nem mondhatjuk, hogy nem folyik „nevelés” az intézetekben, hiszen végső soron a program eléri a célját; az egyénben – az adott társadalom által elvárt – magatartás- és tevékenységformák kialakítását. A különböző kutatások eredményei és a gyakorlat ugyan arra utal, hogy az érintettek magatartásában visszaszorulnak, esetleg meg is szűnhetnek az antiszociális megnyilvánulási formák, azonban véleményünk szerint ez a tény önmagában nem jelenti a konstruktív életvezetés kialakításának sikerét. Megfigyelésünk szerint a programon részt vevő fiatalok önállósága, mérlegelési- és döntési képessége olyan mértékben csökken, hogy később sem lesznek képesek az önálló életvezetésre, továbbra is kizárólag a tekintélyvelnek megfelelően, illetve az aktuális elvárások értelmében fognak cselekedni.

Rikers Island – New York

New Yorkban, a Bronx és Queens városrészek közötti öbölrészen található Rikers Island, a világ egyik legnagyobb börtön-szigete. A területen 10 intézet osztozik, amelyek egymástól teljesen elszigeteltek. A sziget befogadóképessége 17 000 fogvatartott.

Sajátos módon, az egyetlen kapcsolódási pont a börtönök között a külső őrség, amely teljesen független szervezeti egység, külön parancsnokkal és személyzettel, járműparkkal és fegyverzettel. Pihenő nélkül, a nap 24 órájában járőröznek gépkocsikkal, illetve gyalogosan. A szárazföldön kívül az öblöt is ellenőrzik a sziget körül. A

A legszélsőségesebb körülmények között is helyt kell állniuk

kiépített – és nagyon érzékeny – radarkontroll mellett rohamcsónakok állnak rendelkezésükre, amelyekkel minden közeledőt feltartóztatnak és visszafordítanak. Ha valaki nem tesz eleget a felszólításnak, arra törvény adta joguk és kötelességük tüzet nyitni.

A börtönsziget egyik önálló intézete a „Fokozott Hatású Behörtönzési Program”-ot (High Impact Incarceration Program) megvalósító csizmatábor. Külön érdekessége, hogy a világ hasonló típusú börtönei közül az egyetlen, amely egy (világ) város belterületén található. New Yorkban a város kormányzósága 1990-ben döntött úgy, hogy kialakítanak egy félkatonai rezsimű büntetés-végrehajtási intézetet. Abban az időben 15 ilyen börtön működött az USA-ban. A kormányzó egy szakemberekből álló csoportot bízott meg azzal, hogy elemezze valamennyi amerikai csizmatábor programját, vizsgálja meg a működés sajátosságait és készítsen egy tervzetet a New York-i bevezetés lehetőségéről. A bizottság párhuzamosan több szálon kezdte meg a munkát. A szakirodalom feldolgozását követően New York város börtönképességének alakulását elemezték,

majd a leendő állomány feltöltését előkészítendő konkrét kiválasztási kritériumrendszert dolgoztak ki és kialakították a speciális kiképzés algoritmusát. A tábor 1990. október 22-én nyitotta meg kapuit.

A célrendszerben elsődleges helyen a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítése szerepel. Ennek érdekében a saját életük minőségéért, az önmagukért és a másik emberért érzett felelősség kialakítására törekednek.

A program három lényeges kognitív tulajdonság kialakítására koncentrált: *felelős döntéshozatalra; a saját szükségletek tudatosítására és azok másokra gyakorolt hatásának felmérésére; valamint arra, hogy a legszélsőségesebb körülmények között is közreműködővé váljanak.*

A megvalósítás eszközei

1 Az önmagáért vállalt felelősség kialakítása érdekében az egyénnek tisztában kell lennie a személyes/egyéni céljaival és a célok eléréséhez szükséges ismereteket, készségeket birtokolnia kell. Ennek érdekében az önbecsülést, a felelős döntéshozatalt, valamint a célok tisztázásához nélkülözhetetlen kommunikációt kell fejleszteni.

2 Sokan nem számolnak azzal, hogy gondolataik és cselekedeteik milyen hatással vannak másokra.

A program során hangsúlyozzák, hogy felelősséggel tartozni másoknak – ez nem jelenti azt, hogy felelősek másokért. Erre azért van szükség, mert az elítéltek egy része már egészségtelen mértékben került függőségbe a társuktól. Ez a kiszolgáltatottság megnehezíti az önálló életvezetést kialakítását. A program során igyekeznek elősegíteni azt, hogy mindenki megtanulhassa az értékes kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának módszerét. A csoportfoglalkozások keretében megtanulnak pozitív módon konfrontálódni a társaikkal. Szintén fontosnak tartják az egyéni célok eléréséhez nélkülözhetetlen szociális és kommunikációs visszajelzések adásának és fogadásának, begyakorlását.

3 A kezelési program kiterjed az egyén érdeklődésének és képességének megfelelő tevékenységek tervezésére és szervezésére. Magatartásuk valamennyi megnyilvánulását értékeli, elemzi azok másokra gyakorolt hatását. A korábban problémát okozó helyzetek megoldására új és eredményes viselkedési modelleket sajátítanak el. Az intézet „társadalmát” annak érdekében hozták létre, hogy elősegítsék önmaguk és mások elfogadását és tisztelőt. Mindvégig a pozitív önkép kialakítására koncentrálnak.

Ebben az intézetben félkatonai rezsimet teremtettek meg, *a külsőségektől az alkalmazott módszerekig minden kísértetiesen hasonlít egy tengerészgyalogos kiképzőbázisra*. A tábor befogadóképessége 200 fő. A kezelés időtartama 61 nap.

A nyilvánosságra hozott (elrettetés!) jellemzők közül a szigorúságot, a maximális teljesítmény elvárását, a kemény fizikai igénybevételt és az ellenvetést nem tűrő alárendelt viszonyt emelik ki.

Az intézetbe a New York város bírósága által elítélt olyan fiatal felnőtt bűnelkövető, vagy a feltételes szabályait megszegő

volt elítélt kerülhet, aki önként vállalja ezt a típusú végrehajtási formát; betöltötte a 19. életévét; megfelel a fizikai elvárásoknak (fizikai felmérésen vesznek részt); sem most, sem korábban nem követett el erőszakos vagy szexuális jellegű bűncselekményt.

New York számos oktatási intézménye kapcsolatban áll az intézettel. Középiskolára felkészítő programot, klasszikus középiskolai oktatást és felvételi előkészítőt szerveznek. Az elméleti oktatáson kívül szakképzésre is nyílik lehetőség: a fogvatartottak számítógép-kezelői, rovarirtói és útépitői alapismereteket sajátíthatnak el.

A csizmatábori végrehajtás egyik általános jellemzője a kemény fizikai munka. New Yorkban nem követik ezt a hagyományt. Az elítéltek közmunkaként általában falfirkák letakarítását és közúttakarítást végeznek, valamint a Tengerészet Partii Őrsége bázisán takarítói és egyéb kiegészítő feladatköröket látnak el.

A programra jellemző, hogy hajnal 4:45-től este 10-ig megállás nélkül tevékenykedtetik az elítélteket. A terhelés és az elvárt teljesítmény mindig maximális. Kérdésnek, felvetésnek helye nincs, a csúszás, vagy bármilyen más pontatlanság elképzelhetetlen.

Személyi állomány

A táborban dolgozó szinte valamennyi alkalmazottnak van büntetés-végrehajtási vagy katonai előélete, illetve tapasztalata (ez az USA-ban nem természetes, hiszen ott nincs kötelező sorkatonai szolgálat). Ettől függetlenül a szolgálatba állást megelőzően az állomány egy tengerészgyalogos kiképzőbázison 3 hét alatt végigcsinálta a teljes programot. Ébresztőtől takarodóig abban a ritmusban éltek, ahogy később a felügyeletükre bízott elítéltek teszik, és pontosan azokat a feladatokat végezték el, amit majd megkövetelnek a fogvatartottaktól. Számukra is kötelező érvényű volt az előírásoknak való teljes megfelelés. A személyes példaadás, a maximális teljesít-

mény és a kifogástalan megjelenés a személyzet számára a mindennapi szolgálatban is kötelező. Nélkülözhetetlenek és rendkívül eredményesnek tartják a saját alapkiképzésüket. *Önbizalmat ad számukra, hogy csak olyat követelnek, amit ők maguk is kifogástalanul el tudnak végezni.* Többször láttam, hogy alaki foglalkozáson, vagy a testnevelési program alatt a gyakorlatokat a felügyelet is teljes egészében együtt végezte az elítéltekkel. Ez a fajta példaadás azonban veszélyes is tud lenni: megengedhetetlen a gyenge teljesítmény, de akár a legkisebb lazítás is.

Az amerikai hivatalos érintkezésben szinte már nyomasztóan ügyelnek a korrekt fogalmazásra, a használt kifejezések szabotosságára. A verbalitásnak ez a fajtája többek között a személyiségi jogok elfogadását, a másik ember sajátosságainak tolerálását hivatott kifejezni. Ennek egy érdekes – és szerintem tényleges tartalmat hordozó megjelenési formája, hogy a csizmatábori fogvatartottat nem elítéltek (inmate), hanem csoporttagnak (teammate) ne-

vezik. Ez az angol „szójáték” nem csak szellemes, hanem plasztikusan mutatja a viszonyulást és a program legfontosabb jellemzőjeként deklarált közösségi/csoport beállítódást.

Családmodell

Az intézeti élet során kis létszámú és állandó összetételű családokat alakítanak ki. Minden programon közösen vesznek részt, az eredményesség a csoport minden tagjának együttes teljesítményétől függ.

Minden reggel „bemelegítő” foglalkozásként néhány szóban valamennyi csoporttag köszönti a többieket, elmondja az előző napra vonatkozó érzéseit és gondolatait, valamint megfogadja, hogy ezt az új napot maximálisan felhasználja saját és a csoport gyarapodása érdekében. A gyűlést közös fogadalom kántálásával, az együttműködés fontosságának és eredményességének hangsúlyozásával zárják. Komoly rítusa van a mondatok egyre gyorsabb és hangosabb ismétlésének. (Engem a sportmérkőzéseket megelőző pszichés felkészí-

A foglalkozást közös fogadalomtétellel fejezik be

tésre emlékeztetett a fogadalomtétel tartalma és módja.)

A csoportszellemnek, az egymásra utaltságnak a hangsúlyozása ebben a körben azért fontos, mert a fogvatartottak korábbi kapcsolatai jobbra érdekből és rövid távra születtek. Az általuk elkövetett tipikus bűncselekményi kör (kábitószer-kereskedelem) pedig egyszerűen nem is engedi meg a bizalom kiépülését. A túlélés napi feladat, amelyet egyedül volt a legkönnyebb megvalósítani. A tartalmas, egymásra figyelő, de önmagunkat vállaló és megőrző közösségi kapcsolatok kialakítását tanulni kell.

Majdnem kopaszra nyírt fej, speciális zöld egyenruha, frissen borotvált arc – már a felsorolás is elegendő lehetne ahhoz, hogy öncélú és mesterkélt jelzőkkel illessük a program „kirakat” részét. A megjelenés, a ruházat állapota, a tisztviselőkkel szembeni magatartási megnyilvánulások azonban eszközszerpet töltenek be, így szervesen illeszkednek a teljes tevékenységrendszerbe.

A fogvatartottak nem tartoznak a képmény bűnözői maghoz. Tipikusan kábítószerral kapcsolatos a bűncselekményük. Sokan közülük úgy értékelték a korábbi életüket, hogy „folyamatosan sodródtak”. Nem volt biztos kapaszkodó, legelőször talán a megjelenésüket hanyagolták el. A program megtervezői szerint a „leépülés” első jelének visszafordításával jelképesen is megfordítható a folyamat. A szokások kialakításának természetesen pedagógiai jelentősége van, ugyanakkor – fiatal felnőttekről lévén szó – az ellenállás legyőzése ezen a területen talán a legkönnyebb, és az eredmény látványos és szinte azonnali.

Kábítószerral kapcsolatos programok

A tábor nevelési/kezelési programját 1995-ben részben átalakították. A katonai drill és az intenzív gyakorlatozások mellé hangsúlyozottan beemelték a kábítószerral kapcsolatos ismeretek oktatását, illetve a kábítószertüggők szakszerű kezelését.

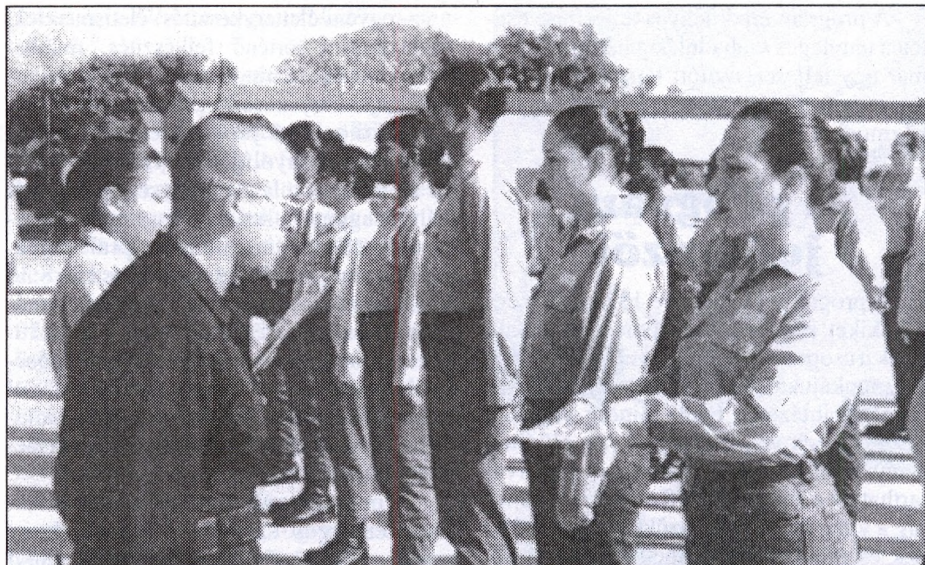
A New York-i intézet azért is speciális, mert – ismereteim szerint – nincs ennél rövidebb csizmatábori program. A vállalt célok elérése számomra kilátástalannak tűnik. A rendelkezésre álló rendkívül rövid időtartam nem teszi lehetővé az elítéltek személyiségjegyeinek korrekcióját. Néhány szokás kialakításánál többet aligha érhetnek el. *Érdemi és lényegi pedagógiai tartalmat ennyi idő alatt közvetíteni lehetetlen.* Ezért tartom tiszteletre méltónak, hogy a félkatonai uniformisba bújtatott büntetés és elrettentés mellett a kábítószerré hatásaival szervezeten is foglalkoznak. Az érintettekben ezzel talán feltámasztják az igényt arra, hogy szabadulásuk után csatlakozzanak egy terápiás csoporthoz, hogy szakképzett segítők közreműködését kérjék a droggal kapcsolatos problémáik megoldásához.

Női csizmatábor (Texas)

Az intézet a szövetségi börtönhálózat része, melynek egyenes következménye, hogy anyagilag kedvezőbb helyzetben vannak az állami és a megyei börtönöknél. A tárgyi feltételek mellett a személyi oldalra is jobban odafigyelnek, az állomány magasabb szakmai képzettséggel rendelkezik és az anyagi elismertsége is meghaladja a hasonló – de nem szövetségi – területen dolgozókéét. Az elítéltek összetételét is meghatározza, hiszen ide csak olyan elítéltek kerülhetnek, akiknek a bűncselekménye több államra is kiterjedt. Nők esetében ez klasszikusan kábítószerré kereskedelmet jelent.

Az Egyesült Államokban a csizmatábor típusú végrehajtási forma alkalmazásáról jelentős mennyiségű elméleti ismeret, illetve gyakorlati tapasztalat halmozódott fel. A törvényi keretek meghatározására 1990-ben került sor (Crime Control Act of 1990 – Title 18 U.S.C. 4046). Texasban Bryan börtönét jelölték ki arra, hogy egy

Egyszerre van jelen a büntetés és a javítás gondolata

csizmatábori aleggységet alakítsanak ki a szövetségi börtönrendszer keretében. A megnyitásra 1992 közepén került sor.

A törvényalkotói akarat deklarálása és a tényleges tábornyítás közötti időszakot rendkívül komoly felkészülés töltötte ki. A fizikai feltételek (épületek, gyakorlótér, sportpályák, akadálypálya) megteremtése mellett a program tartalmi részének kimunkálása jelentette az igazi kihívást. A korábban létrehozott csizmatáborok ugyanis csak férfiak számára kínálták az ilyen típusú bebörtönzés választási lehetőségét, a női intézetek skálájából – úgy az USA-ban, mint a világ más pontján – hiányzott ez a forma. Ebből következik, hogy a program kidolgozóinak nem volt lehetősége hasonló börtönök tanulmányozására. A szakirodalom generális megállapításait figyelembe véve munkálták ki a ma is – szinte változatlan formában – működő programot.

Az intézet koncepciójában egyszerre jelenik meg a büntetés és a javítás gondolata: az első büntényes elítélteknek a rendelkezésre álló 6 hónap alatt úgy kívánnak

tartalmas programot biztosítani, hogy a résztvevők közben megtapasztalják a bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott bebörtönzés kellemetlen valóságát. Más szavakkal: rehabilitáció és büntetés együtt.

Az elítéltekkel szemben támasztott követelmények, amelyek teljesülése esetén önkéntesen csatlakozhatnak a csizmatábori programhoz:

1 a bírósági ítéletet megszületését követő azonnali behelyezésnél a szabadságvesztés ítéletnek a 12 hónapot meg kell haladnia, de nem érheti el a 30 hónapot;

2 más intézetből történő átszállítás esetén az ítéletnek 12 és 60 hónap között kell lennie, de az átszállításkor a szabadulásig hátra lévő idő nem haladhatja meg a 24 hónapot (tehát a többit egy zárt intézetben már le kellett tölteni);

3 eredeti, vagy honosított amerikai állampolgárság;

4 első alkalommal ítélték szabadságvesztés büntetésre;

5 minimális biztonsági fokozatba történt besorolás;

6 egészségügyi alkalmasság.

A program eredményes teljesítése esetén a tényleges szabadulásig hátralévő időt már egy teljesen nyitott társadalmi alapú intézetben töltheti, amely tulajdonképpen közmunkát jelent.

A program jellemzői

A programot egyszerre 132 elítélt végzi, akiket két 66 fős csoportra osztanak. Ezek a csoportok 3 hónapos eltolással végzik munkájukat. Ez praktikus azt jelenti, hogy az intézeten belül mindig van egy kezdő és egy végzős csoport. Az elítéltek azonban csak a saját szakaszuk tagjaival tarthatják a kapcsolatot. Számukra 6 hónapig a világ a csoportra szűkül le, a létezésnek és minden történésnek ez a színtere.

A program teljes időtartama alatt egy-egy csoport mintegy 2000 órában közmunkát végez (community service). Ebbe a körbe tartozik a környék iskoláinak karbantartása, katonai bázisok takarítása és autópálya-karbantartás. A legjellemzőbb munka azonban a fakitermelés. Ez rendkívül intenzív folyamat, amely során kizárólag bozót-vágót és fejszét használhatnak. A kitermelt fa egy részét a táboron belül található akadálypályán és a sportpályán használják fel (padok, mászóoszlopok készülnek belőle stb.).

A másik típusú programalkotó megvalósítására a táboron belül szervezett alábbi foglalkozásokon kerül sor:

- elméleti–iskolai képzés (GED, posztgraduális iskola, szakiskola, nyelvképzés a nem angolul beszélőknek: „az angol mint második nyelv”);

- lelki és testi egészség program (wellness): táplálkozási ismeretek, kábító- és bódítószér-használat elleni program, lelki gondozás/egyházi program;

- fizikai kondíciót javító program: egyéni edzésterv, testsúlykontroll, aerobic, menetgyakorlatok, katonai drill, fizikai alapú problémakezelés;

- egyéni életervkészítés: életismeretek, szabadulásra történő felkészítés, munkahely-keresési tréning, anyai szereptanulás, önértéztjavítás, stresszkezelés, női praktikák.

A különböző programrészeket feszes terv alapján bonyolítják le. A táboron belüli és az azon kívüli tevékenységek naponta váltják egymást. Az alapprogram teljesítése érdekében heti 6 „munkanapra” terveznek. Ez alatt az idő alatt reggel 5 és este 8:30 között gyakorlatilag nincs megállás, a napirend nem engedélyez pihenőt. Este 8:30-tól takarodóig minden résztvevő lehetőséget kap arra, hogy belátása szerint töltsen el ezt a másfél órát. Olvashatnak, írhatnak levelet, vagy akár kisebb csoportokban beszélgethetnek is.

A munkanapok aktív részében a személyzet árgus szemekkel figyeli, hogy minden résztvevő maximális teljesítményt nyújtson. A lazítás elképzelhetetlen.

Talán másnak is érdekes statisztikai adat: a fizikai tréning annyira erős és annyira komoly igénybevételt jelent, hogy egy-egy csoport átlagosan 500 kg körüli „súlyvesztést” produkál a 6 hónapnyi tréning alatt (a csoport 32 főből áll), tehát személyenként átlagosan több mint 15 kg-mal könnyebben szabadulnak). A testi nevelés jelentőségét az is emeli, hogy a program kidolgozói szerint a megfelelő kondíció nagymértékben elősegíti a nehéz életszakaszok átvészelését, a lelki stabilitás biztosítását és a feszültségkezelést.

A visszaesési mutató rendkívül jó: a vizsgált időszakban a végzett 898 elítéltből mindössze 82 fő került vissza valamilyen börtönbe bűncselekmény ismételt elkövetése miatt. (9,13 %)! 1999 végéig 1425 elítélt fejezte be eredményesen a programot.

Pedagógiai észrevételek

A program jelmondata jól szemlélteti a kezelés filozófiáját és pedagógiai tartalmát:

„Ami egyedül nem megy, azt közösen megoldjuk.”

A tábori lét kezdő szakaszában fokozott fizikai terheléssel járó feladatokat kapnak: a drill, az alaki foglalkozások és a fakitermelés áll a középpontban. A favágás szimbolikus dolog – egyáltalán nem a termelékenység, illetve a profit számít. Ugyanakkor kár lenne elhallgatni, hogy a U.S. Forest Service-nek havonta kb. 1500 \$ megtakarítást jelent az elítélti munka. A tevékenység jellege a fontos: valami olyat kell tenniük, ami az elfogadottól, a mindennapostól, a „női szereptől” messze áll. Hiszen amit elkövettek – a bűn –, az ugyanennyire messze áll az anyaságtól, a női identitástól és a társadalom által kiosztott szereptől. A „vezeklésnek” is ezzel kell párhuzamban lennie.

A favágás során a fogvatartottaknak olyan képességei kerülnek felszínre, illetve erősödnek meg, amelyek hatására kitartóbbak, testben és lélekben erősebbek lesznek. Minden esetben közösen dolgoznak és az elvárt teljesítményt is közösen kell produkálniuk. Az egész program a közösségi szellemre, illetve a közösségi létre épül, annak szükségességét hangsúlyozza.

A rabokkal dolgozó felügyelet kivétel nélkül nagyon feszes, „bő” 3 méter távolságot tart. Szakszerűek és határozottak, azonban sohasem ellenségesek. Ez az a pont, amiben ez az intézet eltér a „normál” csizmatáborától.

A nevelési programok, a reszocializációs törekvések állnak első helyen. Erre szervesen épül rá a szabadulás utáni utógondozás és támogató ellenőrzés. A programot eredményesen befejezők bekerülnek az Amerikai Munkaerő Adatbankba, így nagyobb eséllyel tudnak majd elhelyezkedni.

Csoporttudat, összetartozás

Az intézet aulájának falán olyan „zászlók” vannak kifüggesztve, amelyeket egy-egy csoport készített folyamato-

Büszkéek arra, hogy eredményesen átjutottak a programon

san hat hónapon keresztül. A zászlók mellett a minden eddig végzett csoport tablóképe is megtalálható. Büszkén vállalják önmagukat. Nem a múltjuk felett siránkoznak, hanem az intézeti teljesítményükből merítenek önbizalmat és önbecsülést. Nem arra büszkéek, hogy börtönben voltak, hanem arra, hogy képesek voltak megfelelni a fokozott elvárásoknak és eredményesen átjutottak a programon. Önmaguknak és a társadalomnak is bizonyítottak ezzel.

A legkisebb fegyelmezetlenséget is azonnal megtorolják, az „elnézés” nem fér bele ebbe a végrehajtási kategóriába. Elég, ha valaki beszélget az ebédlőben vagy elvétí a formai elvárásokat – máris számolnia kell a következményekkel. Ezek a büntetések legtöbbször csak figyelmeztető jellegűek és minden esetben arányosak az elkövetett cselekménnyel. A fokozatosságot feltétlenül érvényesítik.

Szemtanúja voltam, amikor az ebédlői beszélgetés (megszólalás?) miatt három fogvatartottat félreállítottak. Eb-

ben a konkrét helyzetben a tulajdonképeni büntetés – itt csak rosszallás – abból állt, hogy kiemelték őket a többiek közül (ki a védő és biztonságot adó közösségből) és demonstratív mozdulatlanlásra kötelezték őket (előrenyújtott karokkal, feszesen kellett állni). Néhány perc után a „dolog” le volt zárva, futva ugyan, de visszatérhettek a többiekhez.

A szabálytalan, illetve ön-és közveszélyes viselkedést sajátos módon büntetik. Amennyiben annak mértéke nem annyira súlyos, hogy be kell fejezni a programot és egy zárt intézetben folytatni a – hosszabb – büntetést, akkor jelmezbe öltözve kell eltölteni 5–7 napot. Aki valamilyen módon figyelmetlenségéből tüzet okozhatott volna, az tűzoltójelmezben vesz részt minden programon. A gyerekesen reagáló, illetve viselkedő pelenkában és patedliben, cumival köteles közlekedni, a komolytalankodót bohócnak öltöztetik. Csúnya beszéd miatt az egyik lány táblát viselt a nyakában: „*Ha már nem tudok semmi kedveset mondani, akkor inkább egyáltalán nem szölok.*”

Kihívás és próbatétel

A kihívás jellegű feladatoknál (póznára mászás, átugrás trapézra stb.) a biztonsági feltételeket minden vonatkozásban maximsan biztosítják. A biztosítókötelet elől egy tréner tartja, de a kötelet korábban mindenféle furatokon vezetik át, így a zuhanástól „automatikusan” is megvédené az elítéltet. A tréner mögött társ is segít – ennek inkább csak szimbolikus jelentése van, hangsúlyozza, hogy vigyáznak egymásra és segítik egymást.

A tréner és más tisztviselő is hangosan biztatja a résztvevőt – mintegy a társadalom segítségét szimbolizálva. A sikeres teljesítmény után a dicséret sem marad el. Az igazi eredmény azonban az

elítéltek bensőjében következnek be. Önbecsülésük, önértékelésük és önbizalmuk erősödik, hinni kezdenek abban, hogy igazi segítséget kaphatnak a társaiaktól. Bebizonyosodik számukra, hogy a kemény és következetes munkának van eredménye.

Az elítéltek túlnyomó többsége kábítószertütrárként került a börtönbe. A nevelői/pszichológusi foglalkozásoknak ezért a legkiemeltebb témája a kábító- és bódítószerekkel foglalkozik. Rámutatnak annak veszélyeire és tanácsot adnak a leszokásra vonatkozóan. A foglalkozások alatt szembetűnő a kötetlen légkör és a tényleges partneri viszony. *A tréningnek különben ez szakmai kritériuma.* Más formában nem képzelhető el valós eredmény. Soha nem öncélú a rend és a formai követelmény. Minden egy irányba hat. A helyzet azonban veszélyeket is hordoz magában – könnyen kisiklik az ilyen program és elmozdul az értelmetlen drill irányába, ezzel teljesen hatástalanná és negatívvá formálva a pozitív törekvéseket. A vezetés felelőssége itt a legnagyobb.

Az intézeti élet során sohasem az elkövetett bűnök felemlgetése áll a középpontban, hanem a produktív jövő megtervezése. Az életismeretek elsajátítása (önfenntartás, a pénz beosztása, takarítás, mosás stb.) mellett az álláskeresésre is felkészítik őket. Nem hazudni tanítják a résztvevőket, hanem megtanulják, hogy a legkedvezőbb oldalukat milyen módon emelhetik ki, illetve mutathatják meg. Az elemi viselkedési szabályoktól eljutnak a logikus érvelésig.

A visszaesési mutatók nagyon jók, azonban azt minden esetben hangsúlyozni kell, hogy a visszaesés multifaktoriális jelenség, a börtön csak az egyik tényező.

Texasban a csizmatábori forma reszocializációra koncentráló programjának kidolgozásával úttörő jellegű feladatot vállalt az adminisztráció. Szakmai véleményem szerint a megvalósítás során is eleget tudnak tenni saját célkitűzéseiknek.

A csizmatábori formák meghatározó jegyeinek elemzése

	Hongkong Sha Tsui Detention Centre	New York Rikers Island HIIP program USA	Texas Bryen Női csizmatábor USA
Végrehajtási koncepció	Represszív típus	Represszív típus	Represszív típus
Korrektív célok	Elrettentés; Büntetés; Rehabilitáció; A túlzásfoltosság és a költségek csökkentése	Elrettentés; Rehabilitáció; Büntetés; A visszaesés csökkentése.	Rehabilitáció Büntetés; A visszaesés csökkentése
A beutaltak köre	Bűnelkövető és kriminálisan veszélyeztetett fiatalkorúak és fiatal felnőttek. Értelmileg, érzelmileg és fizikálisan ép elítéltek.	Bűnelkövető, vagy a feltételes kedvezmény magatartási szabályait megszegő fiatal felnőttek. Nem erőszakos bcs és a feltételes szabályainak megszegői. Értelmileg, érzelmileg és fizikálisan . ép elítéltek	Felnőttek Nem erőszakos bcs elkövetői. Értelmileg, érzelmileg és fizikálisan ép elítéltek.
A kezelés időtartama	Határozatlan időtartamú; Progresszív rendszer /általában 5 – 12 hónap/.	Határozott időtartamú /2 hónap/.	Határozott időtartamú /6 hónap/.
Pozitív pedagógiai módszerek	Szokások kialakítása; Progresszív rendszer; Egyértelmű szabályok; Folyamatos értékelés; Személyes példa; Közösségi feladatok (bár nem ágyazódik szociális kontextusba).	Önbizalom; Bátorság; Együttműködés; Kihívó jelleg; Progresszív rendszer; Egyértelmű szabályok; Folyamatos értékelés; A programon való részvétel választható; Személyes példa; Közösségi feladatok. Életismeretek elsajátítása; Kognitív tréning.	Önbizalom; Bátorság; Együttműködés; Az összetartozás érzésének hangsúlyozása; Kihívó jelleg; Egyértelmű szabályok; Folyamatos értékelés; A programon való részvétel ; választható Személyes példa; Közösségi feladatok; Munka és tanulás összhangja; Felkészítés a felelősségteljes anyai szerepre; Életismeretek elsajátítása; Kognitív tréning.
Negatív „kezelési” módszerek, illetve kialakult negatív helyzet	Megalázás; Verbális konfrontáció; Túlzottan kemény fegyelmezés; Teljes némaság; Érzelmek elfojtása; Teljes uniformizálás; Az egyéniség minden megnyilatkozásának teljes tilalma; A határozatlan időtartam miatt az átláthatóság sérül	Megalázás; fizikai büntetés; durva verbális konfrontáció; túlzottan kemény fegyelmezés.	Privát tárgyak tilalma; A tábor szövetségi intézet, így sokszor a fogvatartott és a családja, szerettei között egy kontinensnyi távolság is lehet.

A rehabilitáció mint központi célkategoría jelen van valamennyi programban. Pedagógiai szempontból elgondolkodtató, hogy a hongkongi és a New York-i csizmatáborok nem – vagy csak kisebb mértékben készítik fel direkt módon a „kinti világba” történő beilleszkedésre a fogvatartottjait, hiszen a programban súlykolt vak engedelmesség teljes egészében szemben áll a társadalom által preferált tulajdonságokkal; a vállalkozó, önálló és felelős döntést hozó polgár eszményképével. Valószínűsíthető, hogy az említett csizmatáborok hatásrendszerükben az elrettentő elemek hangsúlyozásával a kriminális életút kialakulását kívánják megtörni, és ezzel szolgálják – áttételes formában – a rehabilitációt.

A szakirodalom szerint a csizmatáborok egyik legáltalánosabb jellemzője a viszonylag rövid időtartam.⁴ Álláspontom szerint ez a fiatalokra nézve komoly veszélyforrás, mert egy hat hónapnál rövidebb program képtelen tartós pedagógiai hatást gyakorolni a magatartásra, az intézeti tartózkodás pozitív hatásai eleve behatárolttá válnak. Ugyanakkor a fiatalok társadalomból történő erőszakos kiemeléséhez hozzájárulhat a bűnözői éntudat kialakulásához, valamint a társadalmi megbélyegzettség rögzüléséhez. Vavró összegző véleménye szerint a rövid tartamú végrehajtandó büntetés rendelkezik mindazokkal a hátrányokkal, amelyekkel az ilyen jellegű büntetés jár, anélkül, hogy azok előnyeit, feltételezett pozitív átnevelő hatását elérné. (Vavró, 1992)

A személyes példaadás módszerének alkalmazását valamennyi csizmatábori típusnál megtaláljuk. A felnőtt alkalmazottak általában autokratikus, korlátozó szerepet töltenek be, amely természetesen elriasztó és ellenállást ébresztő hatást fejt ki. További kifogásunk az általuk közvetített „példával”, hogy az – Bryan kivételével – kizárólag agresszivitást és érzéketlen brutális keménységet képvisel, illetve testesít meg. Ebből az aspektusból csak remélni tu-

dom, hogy a mintául felkínált magatartási séma nem épül be a fogvatartottak – generálisan amúgy sem teljesen ép – személyiségébe. A fiatalokú fogvatartottak – életkori sajátosságuk miatt – lényegesen fogékonyabbak az ilyen jellegű hatásokra, a negatív szerepelfogadás veszélye esetükben fokozottabb.

A közösség tevékenysége, mint az indirekt pedagógiai hatásrendszer forrása jelentős szerepet kap(hatna) a programokban. A kölcsönhatások és interakciók jelentősége közismert a személyiség formálásában. (Pataki, 1967) New Yorkban a „családforma” szervezetszerű tevékenység az egymásrautaltságot és a közös helyzet, illetve sors vállalásával kialakított köhéziút hangsúlyozza. Texasban valós értékeket magában hordó szociális rendszer kialakításával az egyén nemcsak a csoport tagjaként, hanem szubjektív csoportformáló erőként ágyazódik a rendszerbe. Hongkongban is előfordul, hogy csoporton belüli feladatot kapnak a fiatalok, azonban ezek a feladatok nem ágyazódnak szociális vagy csoportkontextusba, így teljesítésük nem segíti elő a – társadalmilag legértékesebb – közösségileg konstruktív magatartás- és tevékenységformák kialakulását.

Előnyök és hátrányok

A csizmatábori végrehajtási forma elemzésekor hangsúlyozottan csak a pedagógiai tartalmakkal kívánok foglalkozni. A gazdasági–költséghatékonysági megközelítés; a biztonságos őrzés technikai rendszerének kialakítása; a közegészségügyi normáknak való megfelelés; a tartalmas munkavégzés kereteinek megteremtése vagy az ellenőrzői–utógondozói hálózat megszervezésének módja nem illeszthető ebbe a tárgykörbe. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezek a területek ne lennének fontosak. Néhány esetben azon-

ban elkerülhetetlen a neveléstudomány felségvizeiről történő „elkalandozás” (ilyen például a jogszabályok kérdése), de csak akkor érzem ennek létjogosultságát, ha az érintett terület direkt módon hat a fogvatartottakkal kapcsolatos nevelési/kezelési munkára.

A csizmatábori végrehajtás evolúciójának elemzése, valamint a nemzetközi kutatási eredmények bizonyítják, hogy egy modern felfogású, a valós társadalmi igényeket szem előtt tartó program elsősorban a rehabilitációra, illetve a reszocializációra koncentrál. Ennek a törekvésnek a primátusát kell megteremteni.

A végrehajtási forma sajátosságából következik, hogy – a feszes, szigorú és rendkívül intenzív igénybevétel megkövetelő keretek miatt – a beutaltak megbüntetésére szinte automatikusan megvalósul. A generális prevenciót illetően már más a helyzet. A fiatalkorúak kevésbé érettek ahhoz, hogy felfogják és a helyén értékeljék a tábor jellemző tulajdonságait. Féltő, hogy a bűncselekmény elkövetésének még csak a határára kerülő fiatalok nem az elrettentő keménységet, a behódolásra kényszerítő militáris kiszolgáltatottságot, vagy az embert próbáló megterhelést érzékelnék. Személyiségük – jellemzően kimutatható – értelmi, érzelmi és szociális deficitje miatt sokkal inkább a bennük rejlő agresszivitás kiélésének színterét, a kihívást és a kaland lehetőségét látnák bele a csizmatáborba, így számukra semmiképpen sem elrettentő a bekerüléssel való fenyegetettség. A fiatal felnőttek és a felnőttek számára már kevésbé kérdéses, hogy mi kaland és mi büntetés.

Ha a reszocializációt központi kategóriának fogadjuk el, akkor a bűnmegelőzés célként történő vállalása is indokolt. *Elsősorban a szekunder bűnmegelőzés valósítható meg.* Azt kell elérni, hogy a csizmatáborból szabadulók „életkompatibilis” ismeretekkel és képességekkel gyarapodva hagyják el az intézetet.

Jogszabályi háttér?

A csizmatábori végrehajtási forma nem mond ellent a felelősség elvének, hiszen ez a fejlesztendő tulajdonságok egyik kitüntetettje. A *nyitottság* részlegesen megteremthető, bár az intenzív jelleg miatt az elszigeteltség általános jellemző. A táborok környékén esetlegesen végzendő takarítási, karbantartási, vagy valamilyen termelőmunka során sem képzelhető el a lakókörnyezettel tartalmi kooperáció kialakítása. Az önkéntesek, karitatív szervezetek bevonása a mindennapi intézeti életbe csak rendkívül limitált lehet. A *normalizálás alapelveinek* megvalósítására azonban nem látok reális esélyt. Ha végiggondoljuk a totális intézmény goffmani sajátosságait, akkor könnyen védhetővé válik álláspontom. A csizmatáborok ugyanis – ha van ilyen kategória, akkor – a totális intézmények szélsőséges megtestesítői, hiszen: a totális intézmény meghatározza és megköti a benne résztvevők helyét, körülhatárolja a teret (elég szűkösen), amelyben mozoghatnak, élhetnek; meghatározza a résztvevő társakat; pontosan meghatározza a tevékenységet, a tevékenység módját, idejét; körülhatárolja az időt is, amely fölött nem a totális intézetbe utalt rendelkezik, hanem az az egységes autoritás, amely hatalma alá be van sorolva. (Goffman, 1974)

A csizmatábor funkciójánál és módszertanánál fogva tehát teljességgel „életidegen”. Céljaiban természetesen nem, de – mint látjuk – mindennapi munkájában, az elhelyezési körülmények jellegében, a személynzet-fogvatartotti viszonyrendszerben és kommunikációban feltétlenül. Az életritmus, a napirend olyan kereteket követel meg, amely távolról sem hasonlít egy „polgári hétköznapra”.

Az ENSZ kötelező minimuszabályai a fiatalkorúakkal kapcsolatos jogalkalmazásra többek között kimondja, hogy: „... a szabadságvesztés-büntetést csak akkor szabad kiszabni, ha a fiatalkorút

olyan súlyos bűncselekményért ítélik el, ami személy elleni erőszakkal valósult meg, vagy pedig már súlyos bűncselekmények elkövetésében is megnyilvánuló konok bűnözésről van szó és más megfelelő válasz nem adható”.

A nemzetközi gyakorlat egyértelműen kizárja a csizmatábori programhoz csatlakozhatók köréből az erőszakos bűncselekményt elkövetőket és majdnem ennyire konzekvensen a visszaesőket. Amennyiben egy esetleges hazai gyakorlat ezeket a differenciálási szempontokat itthon is érvényesíti, akkor jelentős mértékben szembekerül a korábban elfogadott – és fent idézett – egyezményrel.

A hazai jogrendben jelenleg nem létezik a „választható” büntetés intézménye, illetve a hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetés rövidebbre történő „átváltoztatásának” lehetősége. A tapasztalatok és a szakirodalom egyértelműen hangsúlyozza a választhatóság jelentőségét. Az angliai reformpróbálkozások kudarcának éppen az volt az egyik oka, hogy a fiatalok esetében a csizmatábori végrehajtást tették kizárólagos szabadságvesztés-büntetéssé. Lőrincz általános értelemben hívja fel a figyelmet arra, hogy a fiatalok között a saját sorsuk alakításában való együttműködés szükségletének megteremtése és készségének kialakítása mennyire fontos. (Lőrincz, 1993) A személyes kompetenciaként megélt döntés kiiktatásával elveszik a választás szabadságából adódó pszichológiai és pedagógiai lehetőség, a döntésért érzett felelősség energiát felszabadító és azt következetesen mozgósító hatásmechanizmusa.

A fogvatartott életét, további lehetőségeit (kapcsolattartás, munka) alapvetően megváltoztatná egy ilyen jogintézmény bevezetése. A bíróság által meghatározott „normál” ítéleti tartam drasztikus csökkentése érdekében – a nemzetközi tapasztalat szerint – jelentős számban választanák az átlagos terhelést sokszorososan meghaladó végrehajtási formát.

Egy ilyen döntést követően joggal várható el – a kilátásba helyezett jelentős előny elérése érdekében –, hogy a fogvatartott maximális teljesítményt nyújtson, együttműködési szándéka megerősödjön és az önkontroll erősítésével kerülje az antiszociális formát öltő konfrontációt. Volentics szerint a reszocializáció tartalmának differenciálása, a választási lehetőségek kialakítása azért jó irány, mert ezáltal enyhül a nevelés kénszerjellege, jobban motivált a fiatal az általa ugyan kénszerből, de mégis önként választott és vállalt reszocializációs programok véghezvitelére. (Volentics, 1993)

A csizmatábori végrehajtás egyik sarokpontja a fogvatartottak körének kiválasztása. A nemzetközi tapasztalatok arra intenek, hogy elkerülhetetlen a jól körülhatárolt, egyértelmű differenciálási rendszer kidolgozása. Véleményem szerint az alábbi csomópontok alapján célszerű haladni:

A bekerülés módja

Szakmai szempontokat szem előtt tartva kizárólag az alternatív bekerülést tartom helyesnek, tehát amikor a bíró felkínálja a választás lehetőségét: vagy klasszikus szabadságvesztés-büntetés, vagy csizmatábor. Természetesen ennek csak akkor van értelme, ha a csizmatábor időtartama lényegesen kisebb, ha a szabályok, az elvárások és az átjárhatóság egyértelműen kidolgozott és a gyakorlatban kivitelezhető.

A résztvevők köre

A résztvevők körének meghatározásakor a program céljából, a jellemzően alkalmazásra kerülő módszerekből, a különböző fogvatartotti kategóriák személyiség-tulajdonságaiból célszerű kiindulni. A büntetés-végrehajtási sajátosságok miatt a biztonsági szempontok és a nemzeti hagyományok szem előtt tartása is feltétlenül indokolt. Minden kezelési/nevelési módszer alkalmazásának előfeltétele, hogy – ha az egyébként optimális egyéniesítésre csak részlegesen van lehetőség, akkor – vi-

szonylag homogén csoportokat kell kialakítani. Ennek értelmében a csizmatábor típusú végrehajtási forma esetleges hazai bevezetésének első lépcsőjében az első bűntényes, nem erőszakos, illetve nem szexuális jellegű bűncselekményt elkövetett fiatal felnőtt férfiak bevonását tartom szakmailag indokoltnak.

★

Hazai börtöneink tevékenység- és célrendszerét, működését, légkörét, de még a személyzet és a fogvatartottak összetételét is alapvetően meghatározza a történelmileg kialakult gazdasági, szociális és kulturális környezet, a büntetőpolitika elvárásai, valamint az állampolgároknak a bűnözéshez, a bűnelkövetőkhöz, de leginkább a büntetéshez való viszonyulása. Természetesen ez a hatás- és viszonyrendszer dinamikus egységet alkot, azonban a változás, a formálódás normál körülmények között rendkívül lassan megy végbe. Azt is szem előtt kell tartani, hogy a börtönbe jutott személyek

sajátosságai, tipikus viselkedésük, a személyzet kötelezettségei, a ráfordítások minősége és mennyisége – mind a társadalom szociokulturális mintái által meghatározottak.

Mindez arra figyelmeztet, hogy minden olyan nagyléptékű és gyors változtatás, amelynek alapiránya az eddigi gyakorlattól eltér – és a csizmatábori végrehajtási forma ilyen –, bevezetése minden vonatkozásban rendkívüli körültekintést igényel. Véleményem szerint a szabadságvesztés-büntetés mára kialakult rendszere nemcsak bővíthető, hanem – amennyiben a differenciált végrehajtás igényének meg akarunk felelni, akkor – elkerülhetetlen. Ugyanakkor bízom benne, hogy a pönológia által összegyűjtött elméleti ismeretek és a büntetés gyakorlatának tapasztalatai elegendő muniókat adnak ahhoz, hogy a továbblépés megtervezésekor a szakmai érvek érvényesülése prioritást kapjon.

Ruzsonyi Péter

Felhasznált irodalom

Cheng C. (1993): *Development in the Treatment and Rehabilitation of Offenders – The Hong Kong Experience.* Correctional Services Department Hong Kong

Correctional Services Department (1985): *Evaluation Report on the Detention Centre (Young Offenders Section),* Hong Kong

Goffman, E.: *Asylums /I./* Penguin, London

Lőrincz, J. (1993): *A fiatalkorúak szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciónak végrehajtása.* Kandidátusi értekezés, Budapest

Pataki, F. (1967): *A nevelési folyamat megszervezésének módszertana.* In.: *Nevelőmunka az általános iskola 5–8. osztályában.* (Szerk.: Pataki, F. – Tóth, L. – Hunyady, Gy.) Tankönyvkiadó, Budapest, 147.p.

Ruzsonyi, P. (1993): *Beszámoló a japán ENSZ-iskoláról.* IMBvOP Archívum, Kézirat

Shek, L.B. (1993): *A brief outline on the treatment of special categories of offenders in Hong Kong.* Correctional Services Department, Headquarter, Hong Kong, Kézirat

Vavró, I. (1992): *A fiatalkori bűnözés és jogkövetkezmenyei,* Kézirat

Vigh, J. (1973): *A nevelési eszme érvényesülése a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében.* Magyar Jog, 1973. 6. szám, 335.p.

Volentics, A. (1993): *Gyermekvédelem és reszocializáció,* Kandidátusi értekezés, 1993. 77.p

Az intézetekkel kapcsolatos generális információk találhatóak még:

The City of New York Department of Correction: High Impact Incarceration Program – Information Package 2000

D.O.C. History – <http://www.ci.nyc.ny.us/html/doc/html/hystory.html>

Rikers & Off-Rikers Jails: The Bronx – <http://www.ci.nyc.ny.us/html/doc/html/brnxmap.html>

Jegyzetek

¹ Cap. 239, Laws of Hong Kong

² A csizmatábori program egymástól jól elkülönülő részekre tagolódik. **Befogadási időszak:** Minden új befogadott legalább az első 7 napot egy befogadó körletben tölti el. Ez idő alatt megismerik a szabályokat és a napirendet, valamint tájékoztatást kapnak a program céljáról. Az állomány a befogadási időszak alatt megismeri a beutalt esetleges személyes problémáit. **Fokozatos rendszer:** A program három, egymásra épülő szintet foglal magában. A befogadási időszakot követően a beutalt az *Első Szintre* kerül. Ott az egyén törekvése a meghatározó, ettől függ, hogy mennyire igyekszik megfelelni a program támasztotta követelményeknek, milyen magatartási és viselkedési változásokat produkál, végső soron milyen ütemben közeledik a szabadulása felé.

³ A „pártfogó felügyelet” alatti magatartási szabályok:

– tájékoztatni kell a pártfogó felügyelőt a lakhely és a foglalkozás valamennyi változásáról,

– törvénytisztelő módon kell élni, tilos kapcsolatot tartani a nyilvánvalóan helytelen életmódot folytató személyekkel, valamint törvénytisztító tevékenységet folytató társaságok tagjaival,

– be kell tartani a pártfogó felügyelő utasításait és találkozni, illetve tanácskozni vele, valahányszor csak szükséges,

– havonta minimum egyszer kötelező személyesen megjelenni a pártfogó felügyelőnél,

– előzetes engedélykérés nélkül este 11 óra és reggel 6 óra között otthon, illetve meghatározott helyen kell tartózkodni,

– nem mutatkozhatnak az alvilág tagjai által gyakran látogatott szórakozóhelyeken.

⁴ Esetünkben az egy évnél rövidebb ideig tartó szabadságvesztés-büntetést tartjuk „rövid időtartamúnak”.